

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Вивчення динаміки методологічних і теоретичних проблем вищої педагогічної освіти і перспектив її розвитку показало, що як в Україні, так і на Заході виразно виявляється тенденція усвідомлення необхідності індивідуалізації навчання й індивідуалізації праці студентів. При цьому якщо до середини 90-х років ХХ століття потреба індивідуалізації усвідомлювалася в зв'язку з процесами демократизації і гуманізації, то пізніше її значимість посилилася в зв'язку з необхідністю підвищення адаптації випускників до постійних змін соціальних і економічних умов життя і діяльності.

Звернення до науково-методичної літератури і досвіду роботи вищої школи показує, що індивідуалізація сприяє приведенню професійної підготовки у відповідність до вимог сучасного суспільства, до нових соціальних реалій, до міжнародних стандартів. Про це свідчать як передовий педагогічний досвід вітчизняної школи, так і практика розвинених зарубіжних країн, де визнана особлива роль індивідуалізації в організації вищої освіти.

Результати історико-педагогічного аналізу поняття «Індивідуалізація навчання» свідчать, що нині у вітчизняній науці відбувається поступова зміна сутності поняття «Індивідуалізація». Індивідуалізація розуміється як пере творча освітня діяльність людини та позитивна зміна його внутрішнього світу, а не тільки як форма або засіб навчання.

Аналіз попередніх досліджень. У західних країнах стратегії індивідуалізації в процесі підготовки вчителів варіюються від мінімальної модифікації в груповому навчанні до повністю незалежної самостійної роботи студентів. Характерною рисою педагогічної освіти дослідники визнають плюралізм, що починається від методологічних основ педагогіки і завершується стратегією підготовки студента у ВНЗ.

Аналіз моделей професійної підготовки студентів – майбутніх учителів і досліджень з проблеми індивідуалізації [1; 2; 3; 4] дозволив нам встановити особливості індивідуалізації професійної підготовки студентів педагогічного ВНЗ:

- внутрішня основа індивідуалізації, що зумовлює цілісний характер індивідуального буття, полягає в умінні підпорядкувати свої сили єдиній меті. Це означає, що визначальною характеристикою індивідуалізації підготовки майбутнього учителя у ВНЗ має стати цілеспрямованість;

- потребу в індивідуальній позиції передбачає власний спосіб існування. В свою чергу, власний спосіб існування в професії передбачає наявність індивідуального стилю педагогічної діяльності;

- індивідуалізація, що визначається як процес становлення індивідуальності, сприяє набуттю студентом все більшої самостійності і відносної автономності, котра виявляється в здатності до самовизначення і саморегулювання. Необхідною умовою індивідуалізації є формування індивідуальної позиції кожного студента відносно обраної професії і здатності до самоаналізу, мотивації і рефлексії;

- усвідомлення студентом себе відбувається через глибоке освоєння цінностей і досвіду. Отже, на початковій стадії професійної підготовки у ВНЗ індивідуалізація здійснюється через освоєння майбутнім учителем професійних цінностей і на основі включення в систему різноманітних зв'язків і стосунків з усіма учасниками педагогічного процесу;

- індивідуалізація є єдністю самореалізації і самовіддачі. З одного боку, вона спонукає людину до якнайповнішого виявлення і розвитку своїх можливостей і здібностей, до пізнання власної природи; а з іншого – стимулює бажання віддавати одержані знання;

– процес професійної підготовки глибоко індивідуальний: студент свідомо і самостійно робить зовнішнє внутрішнім, своїм.

Т. Булгаковою встановлено [2], що індивідуалізація підготовки майбутнього учителя в педагогічному ВНЗ, як всякий педагогічний процес, характеризується наявністю двох взаємозв'язаних і взаємозалежних сторін: зовнішньою і внутрішньою. Зовнішня сторона індивідуалізації включає адаптацію змісту і форм навчального процесу до індивідуальних особливостей студента і надання педагогічної підтримки з метою розвитку його індивідуальності. Внутрішня сторона індивідуалізації є спрямованістю студента на розгортання і реалізацію індивідуальних спрямувань, вироблення життєвих стратегій, формування індивідуально-професійного стилю діяльності.

Виклад основного матеріалу. Наші дослідження в умовах Вінницького державного педагогічного університету показали, що наявні певні закономірності індивідуалізації професійної підготовки студентів в педагогічному ВНЗ:

1. *Взаємна зумовленість індивідуалізації і професіоналізації особистості майбутнього учителя.* Ця закономірність підтверджується тим, що реальний професіоналізм (А. Маркова) є *внутрішньою* (курсив мій. – О. Ш.) характеристикою особистості, що дозволяє не просто відповідати нормативним вимогам професії, а й відрізнитися самобутністю, індивідуальною своєрідністю. Індивідуалізація націлена на створення умов для розкриття і формування індивідуальності студента. Вона може виступати провідною основою, що дозволяє майбутньому учителю досягти внутрішньої готовності реалізувати свій потенціал (знання, досвід, особистісні якості) для успішної творчої діяльності в професійному і соціальному середовищі, усвідомити значущість і особисту відповідальність за результати своєї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення. Відповідно, ці феномени взаємно зумовлені, логічно і структурно пов'язані між собою.

2. *Зміна періодів дії переважно зовнішньої сторони індивідуалізації періодами переважання внутрішньої сторони індивідуалізації.* Системне вивчення сутності індивідуалізації й уточнення змісту поняття дозволило встановити, що продуктивність процесу підготовки залежить як від внутрішньої сторони індивідуалізації, зумовленої особистісно-діяльнісними чинниками, якостями власної навчально-виховної діяльності студентів, так і від інтенсивності і характеру зовнішньої сторони індивідуалізації, що визначається соціально-професійними чинниками. Різниця між співвідношенням зовнішньої і внутрішньої сторін індивідуалізації на різних ступенях освітнього процесу визначає величину індивідуальних і особистісних змін у студента, стимулює його потребу до самовизначення. В міру становлення індивідуальності студента об'єктивно зменшується необхідність впливу зовнішньої сторони індивідуалізації і одночасно зростає роль внутрішньої, проте взаємопереходи між ними зберігаються.

Теоретичні основи та характеристики індивідуалізації знайшли свій вияв у всіх компонентах методики професійної підготовки. Виокремимо особливості методики професійної підготовки, спрямованої на вироблення індивідуально-професійного стилю діяльності майбутнього учителя:

- розроблення індивідуальної програми вивчення теоретичної дисципліни й індивідуальної програми педагогічної практики, що дають студентові можливість проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у ВНЗ;
- технологія оволодіння студентами процедурою ціле покладання;
- прийоми діалогізації навчального процесу;
- технологія створення узагальнених структур різних варіантів навчальних занять, що синтезують сукупність індивідуальних освітніх програм студентів;
- прийоми навчання планування, організації і супроводу педагогічної практики;
- прийоми самоорганізації навчальної діяльності в освітньому просторі ВНЗ на основі комплексу індивідуальних навчальних завдань для забезпечення самостійної роботи студентів;

- методика створення індивідуальних засобів навчання;
- технологія використання рефлексивних методик та ін.

Розгляньмо, наприклад, технологію розроблення індивідуальної програми вивчення теоретичної дисципліни.

Зазначимо, що індивідуальна освітня програма становить один із можливих проектів навчальної діяльності студентів, узгоджений між усіма суб'єктами освітнього процесу, створений студентом на основі типових освітніх програм з урахуванням індивідуальних цілей і особистісних якостей. Вона припускає прийняття студентом відповідальності за власну освіту, усвідомлення її мети, розуміння особливостей свого стилю навчання та стилю педагогічної діяльності і виходячи з цього планування конкретних дій щодо реалізації навчальної діяльності й її рефлексію.

Структура індивідуальної освітньої програми вивчення теоретичної дисципліни, розроблена нами, включає такі розділи: інформаційно-аналітичний, цілепокладання, змістово-діяльнісний, моніторингу і корекції.

В інформаційно-аналітичному розділі представлені довідкові дані про студента, а також матеріали діагностики і самодіагностики.

Наголосимо, що потреба студента у вибудовуванні індивідуальної освітньої діяльності починається з такої послідовності дій: відчуття потреби в зміні → фіксація цих потреб → конкретизація ідеалізованих уявлень → осмислення фактичного стану освітнього процесу → фіксація проблемних точок → визначення причин їх існування. Тому початковим етапом роботи щодо конструювання програми з певного розділу або теми теоретичного курсу є діагностика і самодіагностика студентів як за критерієм базової підготовленості, так і за рівнем розвитку індивідуальності та міри вираженості особистісних якостей, необхідних для оволодіння професією учителя. В розділі цілепокладання представлені групи цілей студентів (особистісні, освітні, гностичні, проектувальні, когнітивні, креативні). З урахуванням своїх особливостей студенти вибудовують перераховані цілі в певній логіці індивідуальної освітньої програми.

Підкреслимо, що постановка індивідуальних цілей вимагає, передусім, встановлення особистого сенсу об'єкту цілепокладання, а саме: виявлення того, чим він пов'язаний з особистістю студента; як актуалізує особистісні якості. Це дозволяє студентові усвідомлено вибрати вид діяльності для вивчення об'єкту і дослідження його властивостей, встановити з ними особисті стосунки, вибрати співзвучні його індивідуальним особливостям способи діяльності, з'ясувати структуру вибраних способів діяльності та спланувати дії з їх освоєння і застосування.

Наш досвід показує, що постановка індивідуальних цілей здійснюється успішно, якщо на перших порах залучати студентів до групового розроблення цілей за наступною схемою: 1. Підготувати вихідний перелік освітніх цілей. 2. Записати мету. 3. Провести «мозковий штурм» поставленої мети, виявити ознаки досягнення мети. 4. Упорядкувати одержаний перелік, обговорити кожне формулювання. 5. Перевірити перелік на повноту опису і встановити, чи є одержаний перелік свідоцтвом досягнення мети.

Змістово-діяльнісний розділ індивідуальної програми вивчення курсу навчальної дисципліни створюється на основі типової навчальної програми з предмету і має наступний вигляд.

Змістово-діяльнісний розділ індивідуальної програми

№ п/п	Найменування теми	Всього годин	Годин на сам. роботу	Розширення програми	Поглиблення програми	Індивідуальні проблеми	Творчість
-------	-------------------	--------------	----------------------	---------------------	----------------------	------------------------	-----------

Здійснюється індивідуальна програма поетапно: мотивація → цілі → план → діяльність → рефлексія → самооцінка.

Індивідуальні освітні програми, розроблені студентами, викладач включає в загальну програму занять з предмету як структурні компоненти, тобто реалізує моделі навчання, звернені до особистісного потенціалу майбутнього учителя, що спираються на його індивідуальні якості та здібності.

Нами розроблені різні методики проведення практичних занять, що синтезують індивідуальні освітні програми студентів. Розгляньмо один із варіантів.

Зазначимо, що подібна організація занять дозволяє кожному студентові пройти свій індивідуальний освітній маршрут. Студент виявляється не лише учасником заняття, а й повноправним його організатором і проектувальником. Зміна ролей студента в процесі проведення серії занять (асистента, групового лідера, індивідуального учасника) добудовує варіативну структуру заняття до індивідуального в кожному випадку варіанту.

Таблиця 2

Технологічна карта побудови семінарського заняття*Підготовчий етап заняття*

Діяльність викладача	Діяльність асистента	Діяльність групового лідера	Індивідуальна діяльність студентів групи
Відбирає і представляє основний навчальний матеріал, мотивує студентів. Коментує списки основної та додаткової літератури. Консультує асистента і групових лідерів. Задає питання, супроводжує їх коментарем	Асистент виділяє найбільш складний матеріал. Вирішує, яким студентам потрібне особливе відпрацювання. Визначає пропорції (складність матеріалу, його обсяг). З'ясовує думку студентів про бажані форми роботи на занятті. Визначає план роботи	Проводить діагностику і створює списки індивідуальних проблем студентів своєї групи. (Групи створені з урахуванням характеру міжособистісних відносин студентів.) Збирає відомості про індивідуальні побажання студентів. Розподіляє індивідуальні завдання. Спільно зі студентами коригує індивідуальні програми та плани	Студенти знайомляться з темою. Пишуть побажання з розподілу ролей, ранжують питання за ступенем важливості, пояснюють вибір. На основі самодіагностики кожен усвідомлює індивідуальні проблеми, ставить цілі, відстежує ситуації, які вважає найбільш значущими; використовує матеріал так, щоб найменш засвоєній навичці віддавати вищий пріоритет
<i>Пріоритетний етап заняття</i>			
Пропонує обирати ситуації, ще відповідають індивідуальним відмінностям, досліджувати різні підходи, здійснює індивідуальне консультування	Розписує проблемні питання, адаптує найбільш складний навчальний матеріал	Розподіляє матеріал у відповідності до інтересів та уподобань кожного студента, дає поради учасникам групи зі створення індивідуальної програми вивчення	Кожний студент працює з підручниками, довідниками, посібниками, задачками, вивчає інформацію. концентрується на вигідному для себе матеріалі, пам'ятає про свої пріоритети

<i>Етап конструювання індивідуального змісту навчального матеріалу</i>			
Проводить індивідуальні консультації, визначає експоненти для кожного, спрямовує роботу студентів, виділяє основні моменти	Визначає ключовою матеріал для «мозкового штурму» і те, як студенти будуть ним користуватися. Пропонує більш складні структури, аналізує, чи будуть вони порівнянні з досліджуваним матеріалом	Перефразує ключовий матеріал, створює його варіанти, дає вказівки, як обробляти відібраний матеріал	Кожний студент вчиться створювати індивідуальний зміст, користуватися матеріалом; висловлює свої думки, узагальнює вивчений матеріал. Думас, як буде ним користуватися у професійній діяльності
<i>Етап створення нового продукту</i>			
Відбирає матеріал для нового виду діяльності студентів	Створює моделі, відбирає задачі певного типу в залежності від можливостей студентів; розробляє матеріал для інших версій	Знаходить нові акценти, перекладає інформацію, одержану від викладача, переконується, що інші можуть справлятися з пропонуваним матеріалом	Кожний студент створює власні тексти, плани, завдання, щоб використовувати їх у своїй професійній діяльності
<i>Етап демонстрації особистих досягнень</i>			
Визначає, чи вписується програма із зібраних матеріалів і робота асистентів в рамки відведеної програмою часу і рівня володіння матеріалом студентами	Працює індивідуально над створенням фінального варіанту матеріалу, узагальнює матеріал	Лідер групи готує матеріал, адаптує залежно від рівня групи, типу матеріалу, диференціює швидкість надходження матеріалу, його відпрацювання	Кожний студент робить короткі записи, за ними виступає. Навчається презентувати і відбирати матеріал відповідно з різним рівнем розвитку своїх майбутніх учнів, усвідомлює, як вивчений матеріал допоможе у подальшій підготовці і майбутній професійній діяльності
<i>Етап підсумкового аналізу та рефлексії</i>			
Оцінює кожну групу в цілому. Характеризує індивідуальне виконання. Обговорює допущені неточності	Бере участь у підсумковому аналізі, оцінює свою роботу разом з усіма студентами	Бере участь у підсумковому аналізі, оцінює свою роботу разом з усіма студентами	Кожний студент здійснює самооцінку через: а) неформальну дискусію з викладачем та учасниками групи щодо свого виконання завдання, б) через форми самооцінки, що задає викладач. Порівнює матеріал цього заняття і свою роботу з матеріалами інших, подібних занять

Запропонований узагальнений варіант структури заняття може бути наповнений конкретним змістом теми, розділу і використаний у процесі конструювання занять у рамках будь-якого теоретичного курсу.

Висновки. Отже, уявлення про індивідуалізацію, що розвиваються, знайшли відображення в розробленні її етапів, реалізованих нами в освітньому просторі педагогічного ВНЗ:

I етап – мотиваційний, спрямований на усвідомлення кожним студентом того факту, що індивідуалізація забезпечує досягнення цілей професійної підготовки з урахуванням його індивідуальності.

II етап – підготовчий, спрямований на розвиток у студентів здібностей до цілепокладання та рефлексії.

III етап – діалогічний, що включає діалоги викладача та студента, індивідуальні бесіди, які допомагають виявити утруднення, наявні у студента, проаналізувати успіхи і невдачі.

IV етап – діагностичний, забезпечує діагностику і самодіагностику можливостей, схильностей, інтересів, потреб студентів, вивчення рівня досягнень, особистих і професійних планів.

V етап – рефлексивно-аналітичний, що включає аналіз матеріалів діагностики і самодіагностики, узагальнення, висновки, що дозволяють студентам самовизначитися з основних позицій індивідуальної освітньої програми, а викладачеві висловити рекомендації щодо її створення;

VI етап – проектувальний, що полягає в створенні індивідуального проекту індивідуальної освітньої програми.

VII етап – виконавчо-організаційний, що полягає в організації роботи щодо виконання індивідуальної освітньої програми й індивідуального плану, що конкретизує програму.

VIII етап – коригувальний, що полягає у відстежуванні результатів реалізації програми, рефлексії і коригуванні програми.

IX етап – підсумковий, що включає повторну діагностику і самодіагностику, індивідуальну співбесіду, рефлексію, звіти студентів, їх колективне обговорення і аналіз.

Література:

1. Бордовский В. А. Инновационные процессы в современной системе высшего педагогического образования [Монография]/ В.А. Бордовский. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 1998. – 384с.
2. Бурлакова Т.В. Индивидуализация профессиональной подготовки студентов: концептуальные основы [Монография]/ Т.В. Бурлакова. – Шуя: Изд-тво ШГПУ, 2008. – 217с.
3. Кирсанов А.А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / А.А. Кирсанов. – Казань: изд-во КГУ, 1982. – 311с.
4. Унт И.Э. Индивидуализация и дифформация обучения. / И.Э. Унт. – М.: Педагогика, 1990.-186с.
5. Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання / П.І.Сікорський. –Львів: Сполом, 200.-442с.

Стаття присвячена опису теоретичних основ індивідуалізації освітньої діяльності студентів педагогічного університету. У статті окреслені етапи індивідуалізації, що реалізується в освітньому процесі, методика професійної підготовки студентів педагогічного ВНЗ, сприяє формуванню індивідуального стилю майбутнього учителя.

Ключові слова: індивідуалізація, професійна підготовка студентів, індивідуальна освітня програма.

Стаття посвящена описанию теоретических основ индивидуализации образовательной деятельности студентов педагогического университета. В статье очерчены этапы индивидуализации, реализуемые в образовательном процессе, методика профессиональной подготовки студентов педагогического ВНЗ, которая способствует формированию индивидуального стиля будущего учителя.

Ключевые слова: индивидуализация, профессиональная подготовка студентов, индивидуальная образовательная программа.

This article covers description of theoretical fundamentals of individualization of educational activity of students at a pedagogic university. The author describes stages of individualization implemented in an educational process and methods of professional training of students at a pedagogic university, which enables to develop an individual style of a future teacher.

Keywords: individualization, professional students' training, individual educational program.